

PEDAGOGIK DIZAYN ORQALI MATNLARNI O'RGANISH

Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyevna
Qo'qon Universiteti professori

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalar poetik matnlarining xususiyatlari, bolalar xotirasida uzoq vaqt saqlanishi uchun mnemotexnikadan foydalanish jihatlari misollar yordamida tahlil etildi. Pedagogik loyihalash, mnemotexnika usullari pedagogik dizaynning tarkibiy qismi ekanligi, ular zamonaviy metodlar, xususan, fanga kirib kelgan yangi tarmoqlar mahsuli sifatida tadqiq etildi.

Kalit so'zlar: poetik matn, pedagogik dizayn, mnemotexnik yo'lakcha, badiiy tafakkur, ekspressivemotsionallik.

Аннотация. В данной статье на примерах проанализированы особенности детских поэтических текстов, аспекты использования мнемотехники для длительного удержания в детской памяти. Педагогический дизайн, мнемонические методы являются составной частью педагогического дизайна, они исследуются как продукт современных методов, в частности, новых направлений, вошедших в науку.

Ключевые слова: поэтический текст, педагогический дизайн, мнемоническая дорожка, художественное мышление, экспрессивно-эмоциональность.

Abstract. In this article, the characteristics of children's poetic texts, aspects of using mnemonics for long-term retention in children's memory were analyzed using examples. Pedagogical design, mnemonic methods are a component of pedagogical design, they are researched as a product of modern methods, in particular, new branches that have entered the science.

Keywords: poetic text, pedagogical design, mnemonic corridor, artistic thinking, expressive-emotionality.

KIRISH

Bugungi zamonaviy pedagogika kattalarning bolalarga bo'lgan munosabatini sezilarli darajada o'zgartirdi. Natijada bolaning rivojlanish darajasi butun ta'lim tizimida tarbiyachi ishining sifat ko'rsatkichiga aylandi. Kattalar nafaqat maktabgacha yoshdagi bolaning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga e'tibor berishlari va uni ijtimoiy hayotga moslashtirishi, balki yechimlarini birgalikda izlash orqali o'qitishi, bolaga olamni idrok etishning me'yorlarini mustaqil ravishda o'zlashtirish imkoniyatini berishlari zarur. Pedagogik dizayn – bu hamkorlikni ta'minlashning noyob vositasi, bolalar va kattalar birgalikda ijod qilishi, ta'limga shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish usuli hisoblanadi. Ayni pedagogik dizaynda bola hayotning turli sohalariga oid yangi g'oyalar va tushunchalarni o'zlashtirish ko'nikmasiga ega bo'lib boradi. Masala yoki muammo oldida esankiramay, uning yechimini topishga turlicha yondashish pedagogik dizaynning asosiy maqsadidir.

ASOSIY QISM

Pedagogik dizayn atamasi 1960 yilda Robert Mils Ganbe (Principles of Instructional Design) va Robert Gleyzer (Psychology and Instructional Technology) tomonidan fanga kiritildi[1]. Ensiklopedik lug'atda dizayn (lotincha projectus - oldinga tashlangan) loyihani yaratish jarayoni sifatida izohlanadi, ya'ni prototip, taxmin qilingan yoki mumkin bo'lgan obyektning prototipi, haqiqiy mahsulotda o'ylab topilgan narsadan oldingi holat sifatida izohlanadi. XXI asr ta'lim paradigmasida dizayn madaniyati yangilik sifatida kirib kelmoqda. Ayniqsa maktagacha ta'limda chiroyli ko'rinish, tashqi josibadorlikka asoslangan dizayn faoliyati universal va sintetik faoliyat sifatida tavsiflanadi[2]. Texnokratik va gumanitar, tadqiqot va bashoratli, axborot-ta'lim va ijtimoiytransformatsion tamoyillar, pedagogik dizayn tamoyillari sifatida voqelangan. Adabiyotlarda pedagogik dizayn quyidagicha izohlanadi:

- amaliyotga yo'naltirilgan faoliyat, uning maqsadi amaliyotda mavjud bo'lmagan yangi ta'lim tizimlari va pedagogik faoliyat turlari; - ta'lim, ijtimoiy-pedagogik harakat, ta'lim tizimlari, pedagogic texnologiyalar va faoliyatdagi innovatsion g'oyalarning rasmiylashtirilgan majmualari sifatida tushuniladigan ta'lim loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan faoliyat sanaladi.

Pedagogik dizayn vositasida o'zbek bolalapiga xoc poetik matnlar badiiy diskursda ularning dunyoqarashiga mos tushuncha va tasavvurlarning gnostik hissiyotga asoslanishi, turli yosh davrlarida xronologik yosh ko'rsatkichidan tashqari bolaning ichki olamida, ruhiyatida yuz beradigan kechinmalar bolalarda refleksiya faoliyatini yuzaga chiqarishi, matndagi intertekstuallik natijasida allyuziv nomlarning voqelanishi tadqiqotlarda o'rganilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, pedagogik dizayn vositasida poetik matnlarni maktabgacha yoshdagi bolalarga o'rgatish samarali natija beradi. Chunki pedagogik dizayn asosida bolalarga poetik matnlarni o'rgatish, ularga sherlarni yod oldirish bolalarning xotirasini mustahkamlash bilan birga badiiy adabiyotga qiziqishni uyg'otadi. Masalan, A.Obidjonning "G'alati maktublar" turkumidagi she'rlarini mnemotexnik yo'lakcha orqali she'ning nima haqida ekanligini tushuntirish, nomini yod oldirish yaxshi natija beradi. Buning uchun bolalarga quyidagi suratlarni jadvalga solib, suratlar ketma-ketlikda izohlanadi va "Varrakning samolyotga yozgan xati" deb o'qib beriladi.

Bolalar mnemoyo'lakchadagi suratlarni ko'rib bo'lgach, tarbiyachi she'ni ifodali tarzda yoddan aytib beradi:

Ishlar qalay, qarindosh,
Bilvoldingmi uchushni?

Uchgan chog‘da o‘ylab yur
Yerga omon tushushni.
Eng muhimi, havoda –
Bir xil ushla posangni...
Kelib mendan so‘rayver
Tushunmagan narsangni.

Mazkur mnemotexnik yo‘lakcha orqali bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish, ularning obrazli idroki va tafakkurini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar uchun yaratilgan poetik matnlarda ekspressiv-emotsionallikni vujudga keltirish uchun alliteratsiya (undoshlar takrori), assonans (unlilar takrori), geminatsiya (undoshlarning qavatlanishi); nasriy matnda so‘zlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish va boshqa shu kabi fonetik usullardan foydalanilgan. Aynan pedagogik dizayn orqali she‘rlarning lingvistik xususiyatlarini yanada tushunarli tarzda ifodalash mumkin. Mnemotexnika, pedagogik loyihalash usullari pedagogic dizaynning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, quyidagi she‘riy satrlarda undoshlarning qavatlanishi uslubiy-estetik, ma‘noni kuchaytirish vazifasidan tashqari, bolalarga xos qiziquvchanlik, tabiiy soddalikni vujudga keltiradi.

Ruschasiga “olcha” nima?
Deb so‘radi Zag‘izg‘on.
– Vish-sh-nya – deya javob qildi.
O‘ylab turib Suvilon.
(A.Obidjon “CHet tili” she‘ri)

Hayvonlarning suhbat-dialogida ruscha so‘zlar fonetik jihatdan ajratilib, “Vish-sh-nya” so‘zidagi “sh” tovushini qavatlantirib, tabiiy ovoz chiqaradigan ilon tanlanganligi bolalarning yanada hayratlanishiga, taajjublanishiga olib keladi[3]. Quyidagi “Kelinsalom” marosim qo‘shig‘i uslubida yaratilgan A.Obidjonning “Salom” she‘rida so‘zning shakl va ma‘no munosabatini ifodalagan leksik birliklar o‘zaro uyg‘un tarzda ifodalangan:

Xumbosh hamda xirqiroq, oziq tishi oshpichoq,
Ochko‘zligi sal chatoq, **xasis** Qobonga salom.
Bulbul kabi **izillar**, tog‘- toshlarda **g‘izillar**,
Yirtqichlardan bezillar, do‘stim Jayronga salom.

Yuqoridagi misolda ochko‘z, xasis hamda izillar, g‘izillar so‘zlariga badiiy-estetik vazifa yuklangan.

Bebahodir po‘stini, poylar hatto do‘stini,

Sipo demang siz uni, **ayyor** Qoplonga salom.

Misolda sipo va ayyor kontekstual sinonimi qoplonning xatti-harakatiga ishora qilgan.

Tunu kun yer qazigan, zaxda yotib **ozigan**,

Ko'p tipishib, **oz yegan** go'cxo'r Yumponga salom.

Berilgan misolda fonetik tarkibi boshqa bo'lsa-da, talaffuzda bir-biriga yaqin bo'lgan ozigan va oz yegan birliklari obrazga xos effektini yaratish uchun xizmat qilgan. Matndagi bunday xususiyatlar bolalar hissiyotiga ta'sir ko'rsatishi, ularda xushkayfiyat va jo'shqilikni hosil qilishi tarbiyachi nutqiga bevosita bog'liqdir. Shuningdek, maktabgacha ta'limda pedagogik dizaynni qo'llash jarayonida poetik matnlarning lingvistik xususiyatlariga e'tibor qaratish jarayonini yanada talabga javob berishini ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, maktabgacha ta'limda pedagogik dizayndan foydalanish bolalarning obrazli tafakkuri, idroki va xotirasini mustahkamlashga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning bilish jarayoniga yo'naltirilgan pedagogik dizayn faoliyati, amaliyotda mavjud bo'lmagan yangi ta'lim tizimlari va pedagogik faoliyat turlarini ishlab chiqish zaruriyatini uyg'otadi.

Maktabgacha ta'lim esa ijtimoiy-pedagogik harakat, ta'lim tizimlari, pedagogik texnologiyalar va faoliyatdagi innovatsion g'oyalarning rasmiylashtirilgan majmualari sifatida tushuniladigan ta'lim loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan faoliyat pedagogik dizaynning asosi bo'lib, uning istiqbolini belgilaydi.

Adabiyotlar:

1. <https://www.ispring.ru/elearning-insights/chto-takoe-pedagogicheskiy-dizayn>
2. Yuldasheva D.M. Anthropocentric Approach To Children's Speech Study. Section 2: Linguistic Theory, Applied Linguistics. Collection Of Materials Of The International Online Conference. Www.Research-Support-Senter.Som 2020.92-95
2. Yuldasheva D.M. The Methods Of Speech Development Of Preschool Children. Eurasian International Journal Of Multidisciplinary Research(Ijmr). Impact Factor: 7.6.11.November.
3. ДМ Юлдашева, Д Асқарова, М Зоҳидова. Ўзбек болалар нутқига доир матнларда лакуна. Academic research in educational sciences 2 (2), 926-931.
4. ЮД Махамдалиевна. Использование зоонимов в колыбельной песне-«алла», как аспект этнолингвистики. Ulrich's Periodicals Directory.
5. ДМ Юлдашева. Синтаксик такрорларнинг бадиий-эстетик имкониятлари. Международный журнал ИСКУССТВО СЛОВА. 2019.5-son.

6. YD Maxamadaliyeva. Use of presidential names in Uzbek children's texts. *Gospodarka i Innovatsije*. 22, 68- 70.-
7. ДМ Юлдашева. Болалар фольклорида креол (уйғун) матннинг ифодаланиши. *Молодой ученый*, 607- 609.
8. Qizi, I. M. I. (2021). Mohlaroyim nodira's skill in using a satellite. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1048-1052.
9. Imomaliyeva, M. I. (2021, April). THE EVOLUTION OF METAPHORICAL MEANING. In *E-Conference Globe* (pp. 25-26).
10. Imomaliyeva, M. (2024). NODIRA MELODIES OF NAVOI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10, 121-123.
11. Muratovich, M. F., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 237-240.
12. Axadjon o'g'li, A. A. (2024). JSTGA A'ZOLIKNING RAQAMLI IQTISODIYOTGA VA TA'LIMGA IJOBIY TA'SIRI. *Analysis of International Sciences*, 2(1), 95-102.

